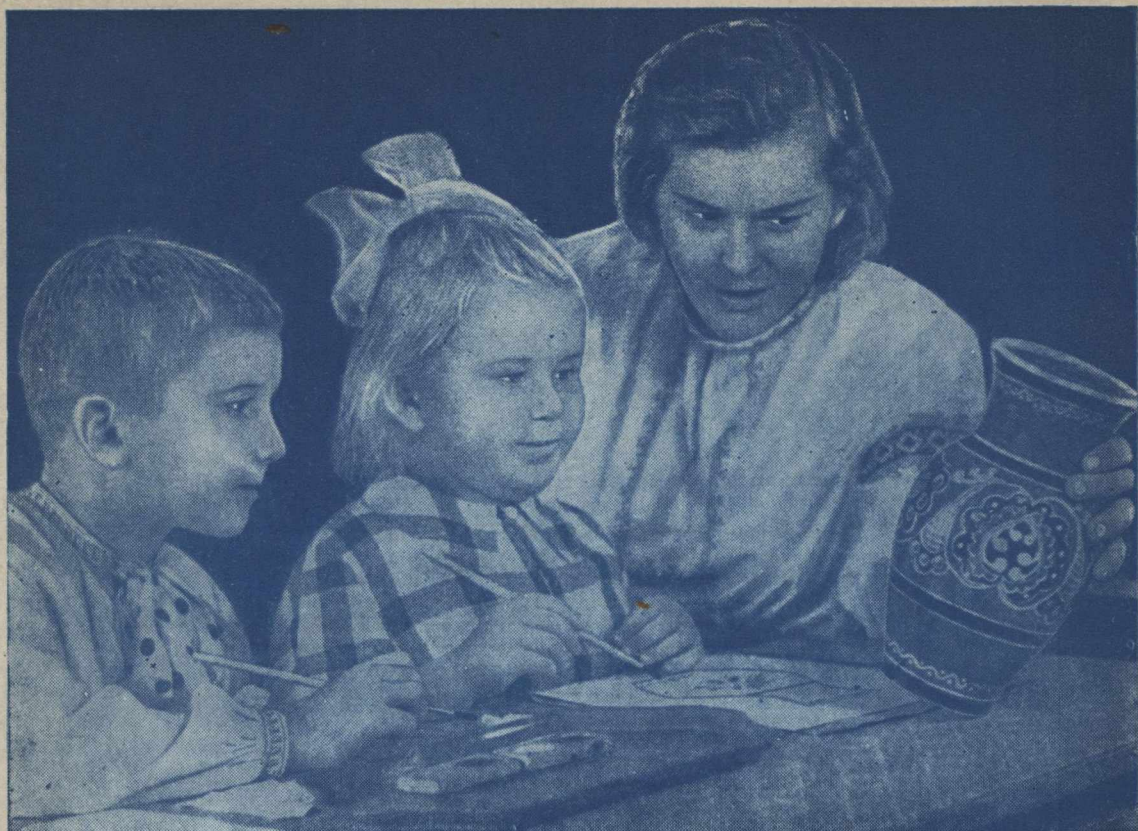

Дошкільне виховання

ЛЮТИЙ
2
1964

З досвіду

Зимова природа як фактор естетичного виховання

Л. ОНИПКО,

вихователька дитячого садка № 129 м. Дніпропетровська

Яскраві радісні переживання, викликані красою природи в дитячі роки, залишають глибокий слід в свідомості, запам'ятовуються нерідко на все життя і справляють вплив на інтереси та смаки людини.

Дитину вражає багате життя природи, захоплює її краса. І треба сміливо вводити дітей у світ рідної природи.

Наше завдання — дати дітям відчуття багатогранності, різноманітності форм, барв, звуків у природі, звертати їх увагу на зміни, що відбуваються в ній в різні пори року, навчити любити і розуміти природу, виховувати бажання бути активним учасником створення прекрасного в житті.

Для того, щоб розвивати у дітях здібність естетичного сприйняття, уміння бачити і розуміти явища навколишньої природи, потрібна повсякденна кропітка робота. Пам'ятаючи, що у дітей дошкільного віку мислення конкретне, вихователь повинен вчити їх бачити красу в найближчому оточенні.

Я хочу розповісти про те, як ми в дитячому садку прищеплюємо любов до природи, вчимо розуміти її красу в таку порівняно небагату на барви пору року, як зима.

Весна, осінь, особливо літо говорять самі за себе: природа буває у всій своїй красі, в ній все красиве. І земля, і небо — все дихає, квітне тисячами ароматів і барв. Взимку природа скута, холодна. Око стом-

люється від одноманітності снігового покриву або чорних і сірих тонів.

Проте це тільки на перший погляд. Зима приносить дітям і дорослим нові естетичні радощі. В ній дуже багато своєрідної принадності і краси, треба тільки самому бачити її і навчити цього дітей.

Випав сніг. Він білий, холодний. Ці слова дуже мало говорять дитині про його різні властивості. І я звертала увагу своїх вихованців на те, що сніг не завжди однаковий: то він дрібний-дрібний, пухкий, то розсипчастий, наче крупа, то раптом у веселому хороводі затанцювали сніжинки і почали падати куточками білої вати; такий сніг — лапятий.

Граючись із снігом, діти навчилися визначати його якості: то він липкий, з нього добре ліпити, робити споруди, то він розсипається або вкрився зверху коркою. Зимового сонячного дня, вийшовши на прогулянку, вони бачили, як яскраво блищить сніг під сонячним промінням, навіть очам боляче. Ми з дітьми говорили тоді, що такий сніг — яскравий, блискучий, іскристий, він рипить під ногами.

Під час спостереження я часто читала дітям уривки з художніх творів, щоб вони запам'ятали художні образи, загадувала загадки. Принагідно наведені художні образи, вірші, загадки посилюють враження від спостереження.

Необхідно правильно поєднувати

безпосереднє спостереження в природі з художнім словом. Художній образ допомагає яскравіше розкрити явище, викликає інтерес до нього, збагачує словник дітей, робить їх мову красивою і виразною. Завдяки спостереженням діти засвоїли в зимову пору такі поняття, як хуртовина, метелиця, ожеледь, завірюха, відлига, заморозок, снігопад і т. д. Ці слова міцно ввійшли в активний словник дітей, вони уміло ними користуються.

Щоб закріпити знання дітей про сніг і збагатити їх мову, я проводила гру-змагання «Хто більше скаже про сніг, який він?» І було дуже приємно, що твої слова діти не пропустили мимо ушей, а запам'ятали їх, уміють користуватися ними, самі дають означення. Ось діти вийшли на прогулянку.

— Ой, який сьогодні сніг пухнастий!.. І скільки його намело! Нашу ділянку не впізнати — вся вона біла-біла... А паркан який цікавий, він зелений, а на ньому сніжинки, наче крапельки.

Дітей приваблюють сніжинки. З чим тільки вони їх не порівнюють: і як зірочки, і квіточки, і тоненькі пластинки. Щоб діти запам'ятали їх красиву форму і відображали в малюванні, пропонувала тут же присісти і намалювати таку саму на снігу, вирізувала з паперу, дивлячись при дітях на справжню, пропонувала знайти у себе на пальті найкрасивішу.

Ось Коля зосереджено розглядає у себе на рукаві сніжинку. До нього підійшов товариш, дмухнув на неї — і вона розтанула. Хлопчик ображений, у нього сльози на очах: «Вона була така красива, а він поламав!» Дитині не шкода снігу як маси, а сніжинки жалко: вона красива, маленька, вона ніби жива істота — тендітна, легенька, ажурна. Такі переживання дуже цінні; діти не люблять руйнувати красиве, а вже починають цінувати і розуміти його.

Щоб зберегти в пам'яті враження, я пропонувала дітям таке завдання: знайти красиву сніжинку, виділити одну, найкращу з ряду інших, пояснити, чому ти вважаєш,

що вона найкрасивіша. Діти наводили свої докази: вона прозора, промениста, із зубчиками і т. д. Пригадували загадку:

З неба взимку ми злітаєм,
Як метелики, пурхаєм.
Ми — блискучі пушинки,
Називаємось...

Дуже подобалось дітям чудесне перетворення води в лід. Вони з задоволенням ковзалися по льодових доріжках, розглядали узор на тоненьких льодяних пластинках, заморожували у формочках кольорові льодинки із закрашеної води. Ми говорили про властивості льоду, придумували слова-епітети: лід тонкий, товстий, слизький, прозорий, гладенький, крихкий, блискучий, твердий, він ламається, тріщить.

Спостерігаючи бурульки, діти милувалися їх виглядом. Якщо їх було багато, говорили, що вони висять, наче буси, і блищать, мов коштовне каміння. Діти запитували, чому бурульки нерівні, а хвилясті, зверху товсті, а внизу гострі, наче піка. Я пояснювала все, що їх цікавило, іноді пропонувала подумати самим. Іншого разу, коли настала відлига, говорила дітям: «Подивіться, бурульки тануть, ніби плачуть!»

Для розширення дитячих уявлень читала уривки про зиму з книги «Чотири пори року», оповідання «Бурульки» О. Іваненко, «Мороз — Червоний ніс» М. Некрасова та ін. Діти згадували, як виглядає палац Сніжної королеви і гроти за казкою Андерсена, постановку якої бачили по телевізору. Потім вони, порівнюючи картини природи, часто говорили: «Красиво, ніби в казці».

Неодноразово спостерігали ми з дітьми казкові узор на вікнах в морозні дні. Вікна в групі однакові, а узорі різні. «Як красиво!» — в захваті говорили діти. Я пропонувала: «Роздивіться, на що вони схожі». Діти дивляться, і кожен висловлює свою думку: «Цей — на ялинку, а цей — на гілочки на деревах» і т. д. І як тут було не нагадати рядки із знайомого вірша: «Ти малюєш на вікні пальми, зорі, ялики...»

За зиму діти навчилися відрізняти сніг від інею. Іній тонким шаром вкриває навколишні предмети, дерева під ним зовсім «нові», красиві, яскраво виділяється кожна гілочка.

Вихованці дитячого садка № 115 м. Києва люблять заморожувати кольорові прикраси.

А ми стоїмо і милуємося цією картиною.

Багато радісних переживань приносить дітям зимова гостя — новорічна ялинка. Все в ній приваблює дітей — і незвичайний зимовий одяг — зелена хвоя, і приємний смоляний запах, і весь її вигляд. Ми спостерігали її наряд — іграшки, блискітки, відображали її в малюнках. Розучили багато пісень, віршів і загадок про ялинку. Скільки епітетів, красивих слів було сказано про новорічну красуню!

Цікаве явище спостерігали ми якось взимку. Ясного сонячного дня утворився від заломлення сонячного проміння в акваріумі спектр кольорів. «Подивіться, яка красива веселка!» — сказав хтось. Підійшли інші діти. Щоб яскравіше було видно спектр, я підклала на це місце білий папір.

— Ой, як красиво! — здивувалися діти і посипались порівняннями: — Наче олівці в коробці лежать... як смужки узору на килимі...

— Ні, тут красивіше, — вирішили гуртом, — вони світяться, виблискують.

Діти згадали, що велику справжню веселку вони бачили влітку на дачі після дощу, а вдруге — з своєї ділянки.

Дуже цікаві спостереження, які своєрідно підкреслювали красу зимового пейзажу, проводили ми на прогулянках наприкінці дня. Ось я звертаю увагу дітей на захід сонця. Небо в тому місці червоне, багряне, іноді видно диск сонця. «Наче пожежа, — говорять діти, — і сонце не таке, як вдень: не жовте, а червоне, як вогонь».

Іншим разом діти самі кличуть мене: «Подивіться, яке сьогодні сонце».

Я часто читала дітям вірші класиків, у яких поетично описуються явища зимової природи. Не біда, що цих віршів немає в програмі дитячого садка: я й не добивалась, щоб діти вивчали їх напам'ять. А вони самі просили читати ще й ще, швидко запам'ятовували художні образи і часто згадували їх при нагоді.

Увечері почався снігопад. Сніжок вже не видно, діти відчують тільки їх дотик до обличчя.

— Ідіть, діти, сюди, — кличу я. — Подивіться, — і показую на сніп світла, що падає від ліхтаря.

— Наче прожектор, — говорять діти. — А сніжинки здаються чорними, ніби крапки. І видно їх тільки в цій смужці... А проти темного неба вони, навпаки, білі.

В сутінках це дуже красиве видовище. Подібні епізодичні спостереження також мають велике виховне значення, розвивають художній смак у дітей.

Красиві увечері й дерева: вони ніби закутані в мереживо. В сутінках вони створюють якусь потайну красу. Діти, побачивши таку красу, захоплюються: «Як красиво — наче в казці. Здається, ніби дерева зачаровані чарівником».

Не менш цікаві спостереження

проводила я з дітьми і ранком.

Світанок. Тиша. Спочатку ми слухаємо звуки, наслідуюмо їх. Помічаємо, що небо поступово світлішає. Говорячи про збільшення дня, пригадуємо, що раніше діти приходили в дитячий садок, коли ще було зовсім темно. А тепер, чим ближче до весни, ранком стає світліше.

Сходить сонце. З темряви поступово виступають знайомі обриси будівель, дерев. «Небо світлішає — це світанок, — кажу дітям. — Скоро буде зовсім видно».

Наступного разу діти самі радіють настанню дня: «Дивіться, вже світає! А там напевне скоро покажеться сонце», — вказують вони на світлішу ділянку неба.

Визначаючи на прогулянці погоду, ми часто дивилися на небо. Погожого сонячного дня воно синє, ясне або голубе. По ньому плинуть хмарки — то білі, то сірі. Іноді небо похмуре, вкрите сніговими хмарами; сонце світить, але не гріє — воно холодне, непривітне. А коли яскраве сонце і чисте небо, діти щиро радіють і пригадують пісню:

Хай завжди буде небо,
Хай завжди буде сонце,
Хай завжди буде мама,
Хай завжди буду я!

Ми не обмежувалися спостереженнями тільки на ділянці дитячого садка. Робили й більш далекі прогулянки, екскурсії в парк, до ріки, на набережну, по бульварах і проспектах міста. Такі прогулянки розширюють кругозір дітей, дають їм велику радість. Діти вчилися розуміти красу рідної природи, перед ними неначе розсувався горизонт, а природа виступала у всій своїй красі. Готуючись до спостережень під час таких прогулянок, я заздалегідь передбачала, з якого місця краще буде милуватися красивим пейзажем, щоб можна було сприймати загальну панораму ріки, лісу, алеї тощо.

Так, взимку ми побували в парку ім. Т. Г. Шевченка. Я запропонувала дітям зупинитися на пагорку, поглянути навкруги, помилуватися побаченим здала, сказати, що най-

більше сподобалося, в якій стороні. Для того, щоб вибрати красиву картину природи, ми часто використовували рамку, вирізану з картону. Цей простий прилад закривав перед очима зайвий простір і залишав у рамці тільки обрану дитиною картину (ялину, обсіпану снігом, перспективу ріки).

Один і той самий пейзаж залежно від погоди, освітлення, навіть кольору неба виглядає по-різному.

Під час спостережень діти задають багато запитань — все їх цікавить, все для них нове, незвичайне. Проте я не завжди відповідала їм прямо, іноді пропонувала самим подивитися, спостерігати, догадатися, знайти відповідь на своє запитання.

— Чому Дніпро сьогодні такий похмурий і вода сіра? — запитують діти.

— А ви подумайте, — пропоную я. — Давайте підійдемо ближче і подивимось.

Діти висловлюють свої догадки, припущення; вони починають думати — і це головне. В більшості випадків вони самі або при моїй допомозі з'ясовували причину. Наприклад, вода в Дніпрі сіра тому, що небо похмуре. Колір ріки залежить від кольору неба, освітлення.

Слід проте зауважити, що не всі діти допитливі. Є й такі, які можуть пройти мимо цікавого явища, не помітивши його. Окремі діти не помічають краси природи: вони пройдуть мимо квітів і не будуть милуватися ними, не помітять ніжної зелені дерева. На них я звертала особливу увагу, старалась зацікавити їх, навчити любити природу, вивести із стану байдужості. Для цього, зокрема, я розповідала дітям народні прикмети, набуті людьми протягом багатьох сотень років: «Дим стовпом — на мороз», «Вночі іній — вдень снігу не буде» і т. д. Загадувала загадки, наводила приказки й прислів'я.

Говорячи про естетичний вплив природи на почуття дитини і безпосередньо на розвиток її смаків, не можна промовчати й про такі важливі фактори естетичного впливу, як музика і живопис.

Музика хвилює дитину, розвиває слух і ритм. В мелодіях, спеціально підібраних вихователем разом з музичним керівником, яскраво передаються знайомі дітям образи зими, картини зимового пейзажу. Музичний образ залишає ще глибший слід у свідомості дитини.

Велику естетичну насолоду відчують діти, розглядаючи добре виконану картину, на якій передано зимовий пейзаж. У нас в групі є картина «Парк ім. Т. Г. Шевченка в зимку». Коли діти вперше побачили її, вони одразу впізнали, що це наш парк, і багато говорили про нього:

— Він і на картині такий, як справді, як ми бачили на прогулянці: ялинки в снігу і сніг скрізь...

Для розширення кругозору дітей я запропонувала їм зробити альбом, просила батьків допомогти нам. І діти почали приносити з дому ілюстрації, листівки, кольорові репродукції з різних журналів. Коли альбом було виготовлено, ми часто милувалися зібраними в ньому зимовими пейзажами, порівнювали їх між собою, відмічали, де зимова природа багатша, красивіша, більш розкішна.

Організувала я також екскурсію в художній салон, коли там відкрилася виставка картин зимової тематики. Звичайно, звертала увагу дітей на ті твори, які були доступні для їх розуміння. Щоб закріпити уявлення про зимові пейзажі, використовувала також заняття з малювання, ліплення, аплікації. На цих заняттях діти пригадували красиві пейзажі і відображували їх у своїх роботах.

Ознайомлюючи дітей з природою, ми пам'ятали, що вони не повинні бути сторонніми спостерігачами прекрасного в житті, що їх необхідно вчити оберігати природу і збагачувати її результатами своєї трудової діяльності в майбутньому. І хоч в зимову пору трудова діяльність дітей в природі обмежена (крім праці в живому куточку), все ж ми використовували для цього кожну нагоду. Наприклад, діти брали посильну участь в очищенні ділянки від снігу, прокладанні доріжок, обкутували від морозів кущі і дерева, оберігали зелені насадження, влаштовували годівниці для птахів та ін.

Така посильна праця дітей тісно пов'язувалася з роботою по ознайомленню їх з природою. Ми розкривали перед ними скарби природи, вони дізнавалися, як людина підкорює природу. Праця в природі приносить людям користь і радість.

Завдяки поєднанню всіх видів роботи і різних засобів впливу на дітей — безпосередньо природи і художнього слова, дидактичних ігор, музики, живопису, діафільмів — я добилась того, що діти полюбили природу, завжди радіють чудесним перетворенням в ній, піклуються про птахів, доглядають за рослинами.

У дітей виховуються такі якості, як любов до прекрасного, повага один до одного, товариськість і взаємодопомога. Вся ця велика, багатогранна робота переслідує одну мету: всебічний розвиток і правильне виховання дітей — майбутніх членів комуністичного суспільства.